

Systematisk och strukturerad tidig skriv- och (läs-) undervisning

Tarja Alatalo

Professor i pedagogiskt arbete

Högskolan Dalarna

tao@du.se

Föreläsningens innehåll

- Nya läroplanen
 - Kursplan i svenska och svenska som andraspråk
- Teoretisk grund för läs- och skrivutveckling
- Strukturerad ljudningsmetod
 - Hur kommer skrivandet in?
- Exempel
 - Grafem-fonem-koppling
 - Bokstavsarbete
 - Skrivträning bokstäver, ord, meningar, skiljetecken

Ny läroplan i grundskolan

- Elever misslyckas med läsinläringen
 - Något måste göras
- Ny läroplan för grundskolan
- Lärarutbildningen stärks
 - Bygga på vetenskaplig kunskap om hur barn lär sig läsa
 - Elever i lågstadiet behöver utveckla en säker avkodning och förmåga att förstå det lästa
- Ungefär så som många av oss blev undervisade

The Simple View of Reading/Writing

- Läsinlärning och skrivinlärning är två sidor av samma mynt
- Läsning är resultatet av två komponenter: avkodning och språkförståelse
- Skrivning är resultatet av två komponenter: inkodning och budskapsförmedling
 - En samverkande relation där både av/inkodning och språkförståelse behöver vara tillräckligt utvecklade
- Avkodning och språkförståelse
- Inkodning och förmåga att kommunicera ett budskap
- Det är vad lågstadiet ska jobba med
 - Säker avkodnings- och inkodningsförmåga i nya 1-4

Graham, Steve (2020). The Sciences of Reading and Writing Must Become More Fully Integrated. *Reading Research Quarterly* 55(S1), s. S35–S44.

Språkförståelseinriktad undervisning i alla skolämnen – för god skriv/läsutveckling

- Ord, begrepp, språkliga strukturer, ämneskunskap, bildning, skolämnen
- Samspel med andra: muntlig interaktion, socialt sammanhang etc.
- Språk och kommunikation: berätta, beskriva, förklara, argumentera etc.
- Gemensamma aktiviteter: högläsning med samtal, genomgångar etc.
- Stöttning från lärare och kamrater
- Användning av kulturella redskap: böcker, digitala verktyg, skriftspråk etc.
 - Mycket av lärandet sker i social interaktion
- Science of Reading och Simple View of Reading är en nödvändig kunskapsbas för läraren
 - Identifiera/bedöma med stöd i evidens
 - Undervisa eleverna vidare med stöd i evidens
 - Läraren lämnar inte ansvaret till eleven

Teoretisk grund för läs- och skrivutveckling

- Betydelsefulla faktorer för såväl läsförmågan som skrivförmågan är
- **bokstavskänedom,**
- **fonologisk/fonemisk medvetenhet,**
- **grafem-fonem-koppling,**
- **ordförråd**

Systematisk och explicit undervisning i dessa komponenter är avgörande för elevers utveckling av god läs- och skrivförmåga

Vad innebär det?

Castles, Anne, Rastle, Kathleen & Nation, Kate (2018). Ending the reading wars: Reading acquisition from novice to expert. *Psychological Science in the Public Interest*, 19(1), s. 5–51.

Ehri, Linnea. C. (2020). The science of learning to read words: A case for systematic phonics instruction. *Reading Research Quarterly*, 55(S1), s. S54–60.

Läs- och skrivföredande förmågor

- Fonologisk och fonemisk medvetenhet – i förskolan och nya årskurs 1-2
- Bokstavskänedom – i förskolan och nya årskurs 1
 - Känna igen bokstaven visuellt, namn och ljud
- Hålljud först
 - A, S, L, O, R, E, N, I, V, M,
- Klusiler därefter
 - F, K, Ä, T, Å, B, Ö, H, U, G, P, Y, J, D, C
 - X, Q, W, Z

Fonologisk och fonemisk medvetenhet

- Fonologisk medvetenhet är grundläggande för både läsinlärning och skrivinlärning
- Fonemmedvetenhet - förmågan att urskilja de enskilda fonemen i språket
- En särskilt betydelsefull faktor i den tidiga läs- och skrivinlärningen
- Innebär t.ex. att eleven förstår att de talade orden går att dela upp i mindre enheter, att ord kan låta lika i början eller i slutet och att ord kan rimma.
 - Undervisning genom språklekar i förskola och nya årskurs 1 – även i nya årskurs 2
- För att kunna utforska och förstå grafem-fonem-korrespondens krävs fonemmedvetenhet

Melby-Lervåg Monica, Lyster Solveig-Alma & Hulme Charles (2012). Phonological skills and their role in learning to read: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin*, 138(2), s. 322–352.

Strukturerad ljudningsmetod (phonics)

- *Avkodning* går ut på att omvandla grafem till fonem och att ljuda ihop ord korrekt
- *Inkodning* går ut på att omvandla fonem till grafem och att koda in
- Undervisningen om *grafem–fonem-koppling* sker stegvis och inleds med det enkla och har en progression mot det mer komplexa (strukturerad)
- Undervisningen sker med tydliga instruktioner och lämpliga metoder för att stödja läs- och skrivutvecklingen.
- Initialt enstaviga, ljudenliga ord med hålljud (exempelvis "so", "is", "sal", "nos").
- Läraren säkerställer att eleven förstår grafem–fonem-kopplingarna och kan ljuda ihop bokstavsljud i ljudenliga enstaviga ord först
- Hålljuden är grunden i de enstaviga orden – orden får lång vokalklang – underlättar sammanljudningen
- Ett moment åt gången fokuseras för att stötta eleverna i att bli säkra på den tidiga avkodnings/inkodningsförmågan

sa	lo	is	le	få	om	sy
sol	val	nos	kal	mat	fin	bil
dag	häl	pöl	kam	vem	bus	låg
sova	veta	läsa	rita	nysa	båda	höra
bara	sopa	gula	möta	påse	leva	dyka
glad	smal	blöt	slut	plåt	blir	dryg
spis	från	träd	grop	blad	frisk	grön
hund	frysa	pojke	värme	luft	tröst	prins
bjuder	glöder	kritor	skryter	spruta	skratta	blixtra
värsta	skrota	svansar	stråke	trotsa	kretsa	borsta
spraka	struts	härska	skrap	krafsa	barsk	främst
brista	dryck	braxen	propsa	strosa	skrock	extra

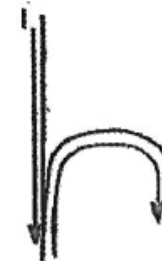
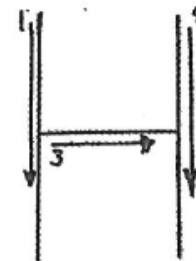
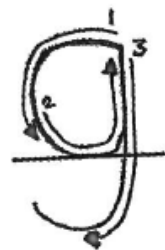
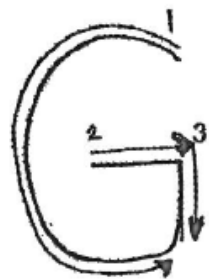
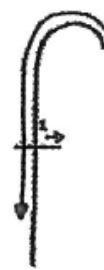
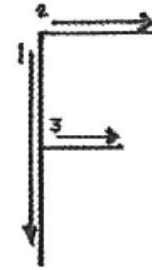
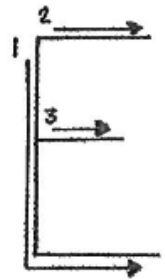
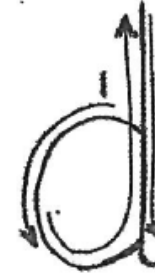
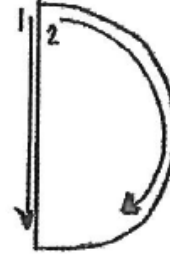
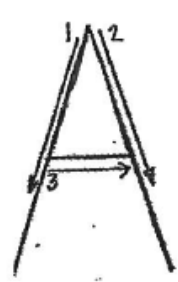
Formell läs- och skrivundervisning

- Träning i fonologisk och fonemisk medvetenhet - att identifiera, segmentera och manipulera språkljud.
- Systematisk undervisning i grafem-fonem-kopplingar
- Skriva bokstäver, ord, meningar
- Lästräna, läsa
- Modellering och tydliga instruktioner från läraren
- Repetition och återkommande träning för att främja automatisering
- Mycket guidad övning där eleverna får läsa och skriva ord och texter som är anpassade efter deras nivå
- Kontinuerlig uppföljning av elevernas utveckling så att undervisningen kan anpassas till deras behov

skrivhäfte

skrivpapper

Stora A
Lilla a

Forma bokstäver

- Forma bokstäver och skriva versaler och gemener som är proportionerliga och korrekt skrivna på skrivlinjen
 - Använda papper och bokstavshäften som har stömlinjer – en nödvändighet
- Stömlinjer – golvet, taket, bordet, källaren
 - Markera "golvet", skriv en prick där eleven ska sätta ner pennan
 - Kopiera en förlaga – bli säker
 - Pilar som visar riktning
- Struktur stödjer elever att automatisera bokstäverna
- Viktigt för självkänslan att veta hur och vad göra
- *Hur ska vi göra med de elever som har sämre motorik?*
- Funktionell pennfattning
 - Berninger, Virginia, Vaughan, Katherine, Abbott, Robert, Abbott, Sylvia, Rogan, Laura, Brooks, Allison, Reed, Elizabeth & Graham, Steve (1997). Treatment of handwriting problems in beginning writers: Transfer from handwriting to composition. *Journal of Educational Psychology*, 89(4), s. 652–666.
 - Graham, Steve & Harris, Karen (2000). The role of self-regulation and transcription skills in writing and writing development. *Educational Psychologist*, 35, s. 3–12.

Fonologisk medvetenhet en viktig grund

- Yngre elevers svårigheter att läsa och skriva kan ofta härledas till utmaningar i den fonologiska medvetenheten.
 - Om eleven inte är säker på språkets fonem, kan det uppstå svårigheter att koda in ordet i korrekta bokstäver.
- Gynnsamt att stärka den fonologiska medvetenheten parallellt med strukturerad ljudningsmetod och skrivundervisning
- Elever som har utmaningar med fonologisk medvetenhet har många gånger svårt att forma bokstäver, ord och meningar.
 - Utmaningarna med att urskilja fonem i ord försvårar skrivandet och gör att det inte finns utrymme i arbetsminnet att ägna åt innehåll, innebörd och skrivande.
- Svårigheterna följer ofta med även till textbyggandet

Graham, Steve, Liu Xingua, Bartlett Brendan, Ng Clarence, Harris Karen, Aitken Angelique, Barkel Ashley, Kavanaugh, Colin & Talukdar, Joy (2018). Reading for Writing: A Meta-Analysis of the Impact of Reading Interventions on Writing. *Review of Educational Research* 88(2). s. 243–284.

Bokstavsarbete

- A, S, L, O, R, E, N, I, V, M
- F, K, Ä, T, Å, B, Ö, H, U, G, P, Y, J, D, C
- X, Q, W och Z
- Nu till exempel på systematisk och strukturerad skrivundervisning

Aa

Aa

Aa

Ss

Ss

sa

as

as

LI

al

la

sal

sal

O o O o O o O o

.

sol . . .

sal . . .

Ola sa sol.

-

Ola sa sol.

-

Rr

Rr

ros

rar

rar

Ola sa ros.

Ee Ee Ee Ee

.

res . .

ser . . .

Lea ser sol.

Lea ser sol.

Slutarbete

Bokstäver

Aa

Bb

Cc

Dd

Ee

Ff

Gg

Finbok

- När alla bokstäverna är genomgångna
 - Skrivhäfte där eleverna repeterar genom att kopiera ord och meningar
 - Snycgt och korrekt
 - Rita bild till
 - Nu kan du utgå från alfabetets ordning
-
- Repetition viktigt för automatisering
 - Ger säkerhet
 - Skrivande stödjer läsande

Strukturerad ljudningsmetod och bokstavsarbete

- Läsinlärning och skrivinlärning samverkar
- Säker inkodningsförmåga och avkodningsförmåga i lågstadiet
- Läraren styr vilka bokstäver som tränas och skrivs
- När eleven skriver fritt använder de alla bokstäver i alfabetet

Uppföljning, uppmuntran och beröm

- Läraren uppmärksamma eleven på fina bokstäver
- Konsekvent visa hur eleven ska göra
- Rätta elevens skrivande?
 - Belöning
- Vid fritt skrivande välja att påminna om sådant som ni gått igenom
- Lyfta fram det som eleven gör bra
- Inte ge upp utan vara säker på att alla elever kan lära sig om de får förutsättningar
- Repetition

Skriva bokstäver, ord, meningar - progression

- Från det lättare till det svårare
- Modellera
- Guida
- Kopiera
- Automatisera bokstavsformer, ord, mellanrum, versal, gemen, skiljetecken
 - Syfte att lära sig hantverket
 - I samklang med läsundervisningen
 - Lärarens stöd och uppföljning
- Skriva egna berättelser, sagor etc. varje dag
 - Då har skrivandet ett annat syfte

VT i nuvarande
årskurs 1

Godtagbar kunskapsnivå
Eleven skriver för att förmedla en berättelse.
Eleven har skrivriktningen klar för sig.
Eleven skriver versaler och gemener som är i huvudsak proportionerliga och rätt placerade i förhållande till varandra.
Eleven använder versaler och gemener på ett i huvudsak korrekt sätt.
Eleven gör i huvudsak mellanrum mellan orden.
Eleven klarar oftast ljudenlig stavning.
Eleven bildar oftast meningar och prövar att markera dem med stor bokstav och punkt.

Fortsatt skrivundervisning

- Fortsatt kopiering av meningar som läraren skriver
- Automatiserat bokstavsskrivande
- Automatiserat skrivande av ord, meningar, initial versal, versal vid namn, skiljetecken
- Undervisa om skrivande som kommunikation
 - Skriva i funktionella sammanhang
- Berättelsens struktur – huvudperson, handling, avslutning
- Faktatext – rubriker, bilder, faktaruta
- Kräva initial versal och punkt i meningar – även i mellanstadiet

Motivation

- En betydande faktor som ökar elevers motivation att läsa och skriva är *gedigna grundläggande läs- och skrivfärdigheter*.
- Elevers identitet som en läsande/skrivande person
 - Stärka elevers skrivförmåga och deras känsla av att vara skrivkunniga
 - Elever som är motiverade och har en god självbild gör tidigt framsteg i läs- och skrivutvecklingen
- För att utveckla en god skrivkompetens krävs att eleven skriver mycket
 - Ju mer eleven skriver, desto bättre blir skrivförmågan, vilket i sin tur kan leda till ökad motivation att skriva. Det uppstår en god cirkel